

ЛИТОВСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

Год 1989

БИБЛИОТЕКА
И. Вильяма

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1990

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY
OF THE LITHUANIAN ACADEMY OF SCIENCES

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1989

VILNIUS 1990

INSTITUT FÜR GESCHICHTE LITAUENS
DER LITAUISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1989

VILNIUS 1990

LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJA
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1989 metai

VILNIUS „MOKSLAS“ 1990

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Vytautas Merkys (vyr. redaktorius), Alfonsas Eidintas, Vida Kniūraitė,
Vacys Milius, Leonas Mulevičius, Rita Strazdūnaitė (sekretorė), Tamara Bai-
rašauskaitė, Adolfas Tautavičius, Irena Valikonytė, Regina Žepkaitė (vyr. re-
daktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
232600 Vilnius, T. Kosciuškos 30

Išleista pagal Lietuvos MA Lietuvos Istorijos instituto užsakymą

L 0503020908—045 Z—90
M 854(08)—90

© Lietuvos MA Lietuvos
Istorijos institutas, 1990

IN MEMORIAM

JUOZAS JAKŠTAS
(1900.09.09—1989.07.31)

1989 m. liepos 31 d. Klyvlende (JAV) mirė įžymus lietuvių istorikas profesorius Juozas Jakštas.

J. Jakštas gimė 1900 m. rugsėjo 9 d. Ukmergės aps. Pabaisko vls. Slabados kaime. 1923 m. baigęs Ukmergės gimnaziją, studijavo Kauno universiteto Humanitarinių mokslų fakultete. Vėliau žinias gilino Berlyno ir Vienos universitetuose. 1938 m. apgynė daktaro disertaciją tema „Vakarų krikščionių mintys apie Romos imperiją iki V a.“ Iki Antrojo pasaulinio karo ir per jį dirbo Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultete Visuotinės istorijos katedroje vyresniuoju asistentu, 1940—1944 m.—Vilniaus universitete docentu. Karo vėjai nubloškė J. Jakštą į Vokietiją, 1947 m. jis apsigyveno Klyvlende. Likimas taip lėmė, kad, ilgą laiką būdamas toli nuo tėvynės, negalėjo atsідėti istoriko darbui. Beveik 20 metų, iki 1966 m., dirbo fabrike ir, tik išėjęs į pensiją, vėl galėjo tęsti Lietuvos istorijos tyrinėjimus. Tokia ilga pertrauka buvo didelis nuostolis Lietuvos istorijos mokslui.

Kaip talentingas mokslininkas J. Jakštas atsiskleidė Lietuvoje. Dar pirmieji darbai, skirti XIV a. Lietuvos istorijos problematikai, leido jam naujoviškai pažvelgti į, atrodo, jau gerai išnagrinėtus klausimus, užpildė ne vieną Lietuvos istoriografijos „baltą dėmę“. J. Jakštas pirmasis iš lietuvių istorikų ėmėsi analizuoti Vytenio ir Gedimino valdymą ir šiai problemai paskyrė seriją straipsnių: Vokiečių ordinas ir Lietuva Vytenio ir Gedimino metu (Senovė. 1935—1936, T. 1—2), naujausi Gedimino dinastijos kilmės tyrinėjimai (Lietuvos praeitis. 1940. T. 1). Šiuose darbuose pirmą kartą parodė Lietuvos valdovus kaip istorijos subjektą, kartu savo koncepciją pastatė priešpriešais vokiečių ir lenkų istorikų nuomonei. Tuose veikaluose išryškintos esminės šio laikotarpio problemos, kaip antai, Gedimino laiškų autentiškumas ir kt., dėl kurių diskutuojama ir dabar. XIV a. pirmosios pusės Lietuvos istorijai be galo svarbus J. Jakšto darbas, skirtas Gediminaičių dinastijos kilmei. Jame neabejotinai įrodyta, kad Gediminaičių ištakų reikia ieškoti Aukštaitijoje. Šiuo savo veikalu jis, atrodo, visiems laikams paneigė žemaitišką Gediminaičių kilmės versiją, kurią iškėlė ir išplėtojo lenkų istorikai K. Chodnickis ir J. Puzyna.

Po karo JAV gyvenančio J. Jakšto dėmesį patraukė vėlesnių laikų Lietuvos istorijos problematika. 1970 m. Romoje išėjo studija „Mažosios Lietuvos apgyvendinimas iki XVII a. pabaigos“, 1979 m. „Dr. Jonas Sliupas. Jo raštai ir tautinė veikla“. Tačiau pagrindinė darbo kryptis išliko XIII—XIV a. Lietuvos istorija. 1959 m. pasirodė straipsnis „Baltija kryžiaus karų sukūryje XIV a.“ (Balticum in der Kreuzzugsbewegung des 14. Jh) (Commentationes Balticae. 1959. T. 6—7), kuriame, remdamasis XIV a. prancūzų diplomato Pilypo de Mezjero traktatais, atskleidė Vakarų Europos požiūrį į Lietuvą. Šiuo savo darbu J. Jakštas atkreipė dėmesį į neseniai atrastą, tačiau istoriografijoje jau spėtą primiršti šaltinį, kartu grąžino jį į apyvartą. Žalgirio mūšio problematikai skirtas jo straipsnis „Dlugošas apie Žalgirio mūšį“ (Tautos praeitis. 1960).

Gyvendamas emigracijoje, J. Jakštas daug rašė periodinei spaudai, Lietuvių enciklopedijai, nepraleisdavo neaprašęs ir Lietuvoje išėjusių istorinių studijų. Su-

svetimėjimo tarp lietuvių tautos kamieno ir emigracijos sąlygomis kur kas daugiau dėmesio skyrė Lietuvoje pasirodžiusių darbų teigiamybėms, jo pastabos visada buvo geranoriškos. Geru žodžiu J. Jakštą kaip recenzentą mini R. Batūra, I. Petrauskienė, A. Tyla ir kiti.

Netekome įžymaus istoriko, pastabaus recenzento, žmogaus, kuris nepalančiais Lietuvai metais stengėsi būti tiltu tarp išsibarsčiusių tautiečių.

A. Nikžentaitis

VINCENTAS LIULEVIČIUS

(1902.04.24—1989.11.21)

1989 m. lapkričio 21 d. lietuvių kultūra neteko vieno iš produktyviausių išeivijos istorikų — Cikagoje šį pasaulį paliko Vincentas Liulevičius.

V. Liulevičius gimė 1902 m. balandžio 24 d. Utenos vls. Kryželių kaime. Mokėsi Utenos „Saulės“ progimnazijoje (1918—1922 m.), Zemaičių kunigų seminarijoje (1922—1924 m.), gavo aukštesniosios mokyklos mokytojo cenzą, mokytojavo. Vytauto Didžiojo universitete studijavo istoriją (diplominį darbą rašė apie 1812—1933 m. Lietuvos muziejus, diplomą gavo 1937 m.). 1945—1949 m. V. Liulevičius rūpinosi lietuvių tremtinių švietimu Vokietijos stovyklose, mokytojavo ir direktoriavo čia atsidūrusių lietuvių gimnazijose.

1949 m. apsigyvenęs Cikagoje, tęsė pedagoginę veiklą lituanistinėse mokyklose ir kursuose, rinko išeivijos lietuvių istorijos medžiagą, Cikagoje įkūrė Pasaulio lietuvių istorijos archyvą ir jame direktoriavo. V. Liulevičiaus rūpesčiu 1957 m. gruodžio 15 d. įkurta Lietuvių istorikų draugija.

Velionis ilgus metus gludino savo publicistinę plunksną, daug rašė išeivijos istorijos klausimais. Jis pateikė didelę istorinę medžiagą dr. Antano Kučo redaguotai „Amerikos lietuvių istorijai“ (Boston, 1971) apie JAV lietuvių ekonominę veiklą, o ją gerokai papildęs ir perdirbęs, 1980 m. išleido lietuvių istoriografijoje kol kas vienintelę tokią monografiją „Amerikos lietuvių ekonominė veikla 1870—1977 metais“.

V. Liulevičius žinomas ir kaip daugelio knygų redaktorius, bendraautoris, rašęs ir apie kitas lietuvių išeivijos problemas, paskelbęs medžiagos ir apie lietuvių švietimą Vokietijoje DP stovyklose.

Nors asmeniškai V. Liulevičiaus pažinti neteko, tačiau ši šviesi išeivijos kultūrininko ir istoriko asmenybė nusipelno didžiausios mūsų pagarbos ir meilės. Savo triūsą jis praturtino mūsų istorinį pažinimą, o jo indėlis į tautos ir išeivijos dvasinį gyvenimą yra neabejotinas.

Drauge su jo gausia ir patriotiška šeima, besidarbuojančia lietuviybės baruose, gedime ir liūdime, netekę mokytojo, istoriko ir kultūrininko Vincento Liulevičiaus.

A. Eidintas

„The Year-Book of Lithuanian History, 1989“. Composite authors. Mokslas Publishers, Vilnius, 1990. In Lithuanian, summaries in Russian, contents and titlepage in Lithuanian, English, German and Russian; 176 pages, 1,000 copies.

„The Year-Book of Lithuanian History“ is a serial publication of the Institute of Lithuanian History of the Lithuanian Academy of Sciences intended to report on the main results of scientific research in Lithuanian history, to acquaint the public with the scientific activities of Lithuanian historians as well as with the works by foreign scientists in the field of Lithuanian history.

„Jahrbuch für litauische Geschichte, 1989“. Autorenkollektiv. Verlag „Mokslas“, Vilnius, 1990. In litauischer Sprache, die Zusammenfassungen der Artikel in russischer Sprache; Inhalt des Bandes, Titelblatt — in litauischer, englischer, deutscher und russischer Sprache. 176 Seiten. Auflage 1000 Ex.

„Jahrbuch für litauische Geschichte“ ist eine Dauerausgabe des Institutes für Geschichte Litauens der litauischen Akademie der Wissenschaften, die die wichtigsten historischen wissenschaftlichen Forschungsergebnisse der Geschichte Li-